

# อิทธิพลพระพุทธศาสนาในวรรณคดี มรดกของราชอาณาจักรกัมพูชา : รามเกียรติ์<sup>1</sup>

บุษบา เรื่องศรี\*

## บทนำ

รามเกียรติ์ในประเทศเขมรมีหลายสำนวนหลายฉบับ<sup>2</sup> ส่วนรามเกียรติ์ฉบับ  
ลายลักษณ์อักษรที่เก่าที่สุดและยังถือว่าเป็นวรรณคดีเรื่องแรกของเขมรด้วย ได้แก่ ราม  
เกียรติ์ เล่มที่ 1-10 (Judith M. Jacob 1996 : 7) แม้จะไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่ก็  
สันนิษฐานจากความเก่าของภาษาได้ว่าแต่งประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 -23<sup>3</sup> เริ่ม  
เรื่องที่พระรามปราบกนกนาสูร และแต่งค่างที่ทศกัณฐ์เชิญมุลพล้มมาช่วยรบ เหตุ  
การณ์ในเรื่องมีทั้งที่คล้ายกับรามายณะฉบับบาลี รามาวตารัมฉบับกัมพัน

<sup>1</sup> บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกที่กำลังดำเนินการวิจัย เรื่อง วรรณศิลป์  
และภาพสะท้อนวัฒนธรรมเขมรในรามเกียรติ์ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย เล่มที่ 1 -10

\* อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสอนภาษาไทย ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน คณะศึกษาศาสตร์  
มหาวิทยาลัยศิลปากร

<sup>2</sup> รามเกียรติ์ฉบับอื่นๆ เช่น รามเกียรติ์ฉบับพระครูโณ ( พ.ศ. 2507 - พ.ศ. 2511) แต่งในสมัย  
ปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีรามเกียรติ์สำนวนจากการจดบันทึกจากผู้เล่า เช่น การบันทึกจากคำสวดของตามี  
จก(พ.ศ. 2523 ) บันทึกจากคำร้องเพื่อการแสดงของตาสอย ( พ.ศ.2544 ) ซึ่งเป็นการบันทึกในสมัยหลัง  
และบางตอนยังคงคล้ายคลึงกับรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1 ของไทย เรื่องที่กล่าวมาข้างต้นอาจได้รับอิทธิพลจาก  
ไทยแล้ว ส่วนรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 -10 สดบันพุทธศาสนบัณฑิตยพนมเปญรวบรวมและจัดพิมพ์ขึ้นในปี  
พ.ศ. 2480 รามเกียรติ์ฉบับดังกล่าวจึงมีความน่าสนใจในการเป็นตัวแทนของรามายณะฉบับเขมรได้

<sup>3</sup> พุทธศาสนบัณฑิตยพนมเปญ จัดพิมพ์เรื่องรามเกียรติ์ ในปี พ.ศ. 2480 จากฉบับโบราณที่มีอยู่  
รวบรวมเป็นหนังสือ 16 เล่ม แบ่งเป็น 2 ชุด ชุดที่ 1 ได้แก่เล่มที่ 1-10 และชุดที่2 ได้แก่ เล่มที่ 75 -80  
เนื้อเรื่องชุดหลังคล้ายกับรามเกียรติ์รัชกาลที่ 1 ของไทย เริ่มที่พระรามขับไล่นางสีดาเพราะเข้าใจผิด ต่อ  
มาพระรามไปขอคืนดี นางสีดาหนีไปบาตาล พระรามเชิญพิเภกซึ่งเป็นเจ้ากรุงลงกาให้มาช่วย ผู้เขียน  
ศึกษารามเกียรติ์ เล่มที่ 75 -80 ในเบื้องต้นเห็นว่าแตกต่างทั้งลักษณะคำประพันธ์และสำนวนภาษาที่ใหม่มาก  
เล่มที่ 1 -10 มาก สอดคล้องกับข้อวินิจฉัยของนักวิชาการเขมร เช่น ญุกแถม กำหนดอายุของเรื่องราม  
เกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 ว่าอยู่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 - 23 ( ลาง ทาป๋ อาน,ม.ป.ป. : 7) ส่วน เสาวรส ปู  
ได้ศึกษาเรื่องรามเกียรติ์ด้วยวิธีทางนิรุกติศาสตร์และภาษาศาสตร์ และกำหนดสมัยของการประพันธ์ว่า เล่ม  
ที่ 1 - 10 มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 - 22 ( Saveros Pou 1983 : 252)เมื่อรามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10  
และ เล่มที่ 75 -80 เป็นเหมือนหนังสือคนละฉบับกัน ผู้เขียนจึงไม่นำรามเกียรติ์ เล่มที่ 75 -80 มาศึกษาด้วย

และ หิกายัต ศรีราม เป็นต้น ซึ่งแสดงได้ว่ารามเกรดี เล่มที่ 1-10 น่าจะมีต้นแบบ (Prototype) จากหลายแหล่งด้วยกัน

ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 -23 พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีอิทธิพลอยู่บริเวณดินแดนปากแม่น้ำโขง เดวิด แชนด์เลอร์ นักประวัติศาสตร์คนสำคัญได้สรุปว่าการรับพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเข้ามาแทนที่ลัทธิต่างๆในศาสนาฮินดูที่สนับสนุนระบบชนชั้น ทำให้บทบาทของพราหมณ์ลดลง และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในพม่า ไทย ลาว และเขมร(เดวิด แชนด์เลอร์ 2546: 101) แต่ปรากฏว่ารามเกรดี เล่มที่ 1 -10 ซึ่งแต่งขึ้นในช่วงที่อิทธิพลของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทรุ่งเรืองในประเทศเขมร กลับมีทั้งแนวคิดฝ่ายเถรวาทและมหายานประสมประสานกันอยู่ ผู้เขียนจึงตั้งข้อสมมุติฐานว่าประวัติศาสตร์การนับถือพระพุทธศาสนาในประเทศเขมรน่าจะมี ความซับซ้อนและต่อเนื่องกันมาอย่างยาวนาน อิทธิพลนี้จึงมีผลต่อแนวคิดของกวีซึ่งสะท้อนอยู่ในวรรณคดีดังกล่าว

#### การนับถือพระพุทธศาสนาในประเทศเขมร

หลักฐานการนับถือพระพุทธศาสนาของชาวเขมร สืบค้นจากจารึกที่พบตั้งแต่สมัยอาณาจักรฟูนันก่อนเมืองพระนคร ได้แก่ จารึกโวกัญ อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 8 กล่าวถึงพระเจ้าศรีมวระประกาศความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา( ทองสิบ ศุภะมาร์ค, ผู้แปล 2514 : 34) ส่วนหลักฐานที่บ่งชี้ว่าลัทธิพระพุทธศาสนาที่เผยแพร่ในประเทศเขมรมีทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ได้แก่ จารึก *เย ธมมา* บนพระชนองของพระพุทธรูปซึ่งพบที่ตวลพระธาตุ ตัวอักษรอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 -13 แสดงว่าพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทได้เข้ามาในอาณาจักรเขมรแล้ว นอกจากนี้จารึกที่ปราสาทอัมปิลโรลิม อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 -13 ยังกล่าวนามถึงพระอวโลกิเตศวร ( กมลเศวต ภักฎาจารย์ 2547 : 5) ซึ่งแสดงให้เห็นอิทธิพลพระพุทธศาสนาทางฝ่ายมหายานเช่นกัน

การนับถือศาสนาในประเทศเขมรมีลักษณะสำคัญที่ปะปนกันอยู่ทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ แม้ว่ากษัตริย์เขมรส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพราหมณ์ แต่ก็ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนา อาทิ พระเจ้ายโสธรมันที่ 1 (พ.ศ. 1432) ทรงนับถือ ไศวนิกาย ทรงสร้างอาศรมสำหรับศาสนาพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกายและศาสนาพุทธด้วย และในสมัยของพระองค์ยังพบจารึกที่เทพประณม มีบทสรรเสริญพระ

ศิวะและบทสรรเสริญพระพุทธคุณในหลักเดียวกัน (กมลเศวต ภัฏฐาจารย์ 2547: 14-20) เป็นต้น

สมัยเมืองพระนคร พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานคงจะรุ่งเรืองมากกว่าเถรวาท เพราะมีหลักฐานว่ากษัตริย์เขมรทรงอุปถัมภ์การสร้างสิ่งเคารพเกี่ยวข้องในฝ่ายมหายานอยู่มาก เช่น ในสมัยพระเจ้าราเชนทรวรมัน ( พ.ศ. 1487 - พ.ศ.1511) มีการสร้างวิหารถวายพระนางปรัชญาปารมิตา ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 ( พ.ศ. 1511 - พ.ศ. 1544) มีจารึกค่านมัสการพระพุทธเจ้าใน 3 สภาวะ คือสภาวะธรรมกาย สัมโภคกายและนิรมานกายตามคติมหายาน (ทองสิบ สุกะมาร์ค, ผู้แปล 2514 : 49) ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1724 - ราว พ.ศ. 1763) ทรงให้สร้างรูปพระพระอวโลกิเตศวรถวายพระราชบิดา (ทองสิบ สุกะมาร์ค, ผู้แปล 2514 : 64) เป็นต้น

จนกระทั่งปี พ.ศ.1839 อาณาจักรไทยมีอำนาจมากขึ้นทำให้พระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทนิกายลังกาวงศ์ที่ไทยนับถือเข้าไปรุ่งเรืองในอาณาจักรเขมรด้วย (กมลเศวต ภัฏฐาจารย์ 2547 : 40) แต่หลักฐานจากพงศาวดารพม่ากล่าวไว้ว่าไอรสพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เคยไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่เกาะลังกาในสมัยนั้น นักวิชาการบางท่านจึงสรุปตามพงศาวดารว่าภิกษุผู้เป็นไอรสพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คงเป็นผู้นำพระพุทธศาสนาเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์เข้ามาเผยแพร่ในเขมรเป็นครั้งแรก(ทองสิบ สุกะมาร์ค, ผู้แปล 2514 : 81) อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทนิกายลังกาวงศ์ก็ได้กลายเป็นศาสนาที่รุ่งเรืองในสมัยหลังพระนครหรือที่เรียกว่าสมัยกลางของเขมร โจวต้ากวานซึ่งเป็นราชทูตจีนที่ได้มายังประเทศเขมรในปี พ.ศ.1839 บันทึกในจดหมายเหตุไว้ว่าได้เห็นพระสงฆ์จำนวนมากในเมืองขณะนั้น (โจวต้ากวาน 2543 : 15-16)

ตั้งแต่สมัยกลางจนถึงปัจจุบัน ประเทศเขมรได้ประกาศตนเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทเช่นเดียวกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างประเทศไทยเหมือนกัน แต่หลักฐานบางชิ้นทำให้เห็นว่ายังมีความเชื่อทางฝ่ายมหายานตกค้างและประสมประสานกับแนวคิดของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่กำลังรุ่งเรืองอยู่ในสมัยนั้น เช่น หลักฐานจากจารึกที่นครวัดสมัยหลังพระนคร ระหว่าง พ.ศ. 2109 - พ.ศ. 2290 เป็นจารึกอยู่ที่ระเบียงกำแพงปราสาทนครวัด จำนวน 40 หลัก เนื้อหาเกี่ยวกับการทำบุญในพระพุทธศาสนา ความในจารึกแสดงให้เห็นอิทธิพลของพระ

พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเป็นความเชื่อหลักในขณะนั้น อาทิ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความปรารถนาไปสู่นิพพาน ความเบือนหน้าในสังสารวัฏ การอ้างถึงตัวละครในเวสสันดรชาดก และการอ้างถึงจักรวาลไตรภูมิ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้าในวิสุทธิภูมิแบบมหายานซึ่งเป็นการการอุปมาว่าจำนวนพระพุทธเจ้ามากตั้งแต่หลายปรากฏในจารึกถึง 18 หลัก<sup>4</sup>

หลักฐานทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าแม้ประเทศเขมรจะนับถือมันคงในแนวคิดฝ่ายเถรวาทแล้ว แต่อิทธิพลของฝ่ายมหายานก็คงจะมีประสมประสานอยู่ในสังคมเขมร ลักษณะพิเศษเช่นนี้ปรากฏให้เห็นเป็นภาพสะท้อนอยู่ในรามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10 ดังจะขยายความต่อไป

#### รามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10 : การปรับเปลี่ยนเรื่องเล่าในสังคมชาวพุทธ

รามายณะฉบับบาลีมีกิตีเป็นอาทิกายะในวรรณคดีสันสกฤต เดิมรามายณะเป็นเพียงเรื่องราวของวีรบุรุษเท่านั้น ครั้นมีการปฏิรูปศาสนาพราหมณ์ให้เป็นศาสนาฮินดู จึงเกิดการต่อเติมเรื่องให้พิสดารออกไป พระรามได้รับยกย่องว่าเป็นวิษณุอวตาร รามายณะจึงได้กลายเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขาไวษณพนิกาย (สมพร สิงโต 2525 : 11) เมื่อเนื้อเรื่องได้รับการเผยแพร่ไปในท้องถิ่นต่างๆก็เกิดการเล่าที่แตกต่างกันไปตามปรัชญาและภูมิหลังทางสังคมของกวีแต่ละชาติ ไม่ว่าเรื่องรามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10 จะมีที่มาจากรามายณะฉบับใดบ้างก็ตาม กวีก็ได้ใช้การปรับเปลี่ยนการเล่าเรื่องเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมของผู้เล่าและผู้รับสารที่เป็นชาวพุทธด้วยกัน ดังนั้น รามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10 ซึ่งแต่งในสมัยที่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีอิทธิพลในสังคมเขมรสมัยกลาง จึงต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความเชื่อในสังคม อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่ยังลึกในสังคมเขมรมานานก็ได้ประสมประสานอยู่ในเรื่องเล่านี้ด้วย ดังนี้

#### 1. อิทธิพลพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

<sup>4</sup> จูจาร์กทั้ง 40 หลักดังกล่าวที่ปวิวรรดิ(Transliteration)เป็นอักษรโรมันและแปลเป็นภาษาไทย ใน อุไรศรี วรตะริน, จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. 1566 - ค.ศ. 1747, 146 - 182.

## 2. อิทธิพลพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

### 1. อิทธิพลพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ดังกล่าวมาแล้วว่านักวิชาการเขมรศึกษาสันนิษฐานว่ารามเกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 แต่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 - 23 ในช่วงเวลาดังกล่าว โจวต้ากวานบันทึกว่าพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทนิกายลังกาวงศ์ได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงในอาณาจักรเขมรแล้ว (กมลเศวต ภักฎาจารย์ 2547: 19) ข้อมูลที่สะท้อนว่าพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีอิทธิพลต่อกวีผู้แต่งรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 มีดังนี้

#### 1.1 กวียกย่องพระรามกับบารมีของพระโพธิสัตว์<sup>5</sup>และพระพุทธเจ้า

แม้ในรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 มีคำเรียกพระรามว่าเป็นพระนารายณ์อวตารอยู่มาก เช่น องค์สมเด็จพระนารายณ์ สมเด็จพระนารายณ์รามมา พระพิษณุพงษ์ นารายณ์ พระหริ พระจักรี เป็นต้น กวียังยกย่องพระรามเป็นพระโพธิสัตว์ เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า และจนกระทั่งถึงเป็นพระพุทธเจ้า ดังปรากฏตัวอย่างดังนี้

กวียกย่องพระรามว่าเป็นดังพระโพธิสัตว์ เช่น คำเรียกพระรามว่าพระโพธิสัตว์ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 9)

คำเรียกพระรามที่มีความหมายว่าเป็นผู้สืบเชื้อสายพระพุทธเจ้า เช่น *เผ่าพงศ์พุทธางกูร* (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 48) *พุทธางกูร* (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 9) *ยอดพุทธพงศ์* (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 19) *เผ่าพงศ์ธาดา* (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 30)

นอกจากนี้ กวียังใช้คำเรียกพระรามว่าเป็นดังพระพุทธเจ้าอีกด้วย เช่น *พุทธรัตน์* (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 55) *ราชสรรเพชญ์* (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 11) *ทศพล* (รามเกียรติ์ เล่มที่ 3 หน้า 7) *พระมหาวรญาณ* (รามเกียรติ์ เล่มที่ 9 หน้า 2)

<sup>5</sup> พระโพธิสัตว์ในทางเถรวาทหมายถึงผู้มุ่งหมายที่จะบรรลุโพธิญาณ ประพจน์ อัครวิสุทธิการ (2523: 72) สรุปว่าพระโพธิสัตว์ในทางเถรวาทไม่เหมือนพระโพธิสัตว์ทางฝ่ายมหายานในรุ่นหลังๆ ซึ่งมีความรู้หรืออำนาจมากเหมือนบรรลุปุโณแล้ว

## 1.2 กวีอ้างถึงเรื่องเวสสันดรชาดก

รามเกียรติ์ เล่ม 2 หน้า 5 ปรากฏคำเรียกนางสีดาว่า **กนไชยสารเพชฌัญญ์** ดังว่า “แม่อาจเสาะแสวงตามพี่ เดินตามด้วยครรลอง **กนไชยสารเพชฌัญญ์** ไพริญญาน ๗ พี่จะพาแม่ข้ามพ้นสถาน อวิชชาอันขัดขวาง สังสารวัฏภพจักร ๗ พี่จะพาแม่มาสู่ฟ้านัก ยังสถานที่ไม่มีความยึดติด คือนิพานโรคนิพพาน”<sup>6</sup> ตามพจนานุกรมเชมร-ไทย คำว่า **กนไชยสารเพชฌัญญ์** เป็นศัพท์วรรณคดี แปลว่า อัครมเหสี หมายถึง พระนางพิมพา (บรรจบ พันธุมธา 2517 : 1 : 8) ในที่นี้คำนี้จะหมายถึงพระนางมัทรี เพราะบริบทเรื่องเปรียบว่านางสีดาติดตามพระรามไปอยู่ป่า เป็นการกระทำเช่นเดียวกับพระนางมัทรีติดตามพระเวสสันดร โดยบริบทนี้เช่นกันทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่าพระรามก็เปรียบได้กับพระเวสสันดร กวีปรับเปลี่ยนจากแนวคิดฮินดูที่ถือว่าพระรามเป็นนารายณ์อวตารให้มาเป็นพระโพธิสัตว์เวสสันดรของชาวพุทธ พระรามจึงเป็นประดุจพระโพธิสัตว์ผู้มีกรุณาจะพาสัตว์โลกข้ามวัฏสงสาร

## 1.3 คำสอนหลักพุทธธรรม

บทประพันธ์ตอนพระรามถูกเนรเทศจากเมืองมีความโดดเด่นแตกต่างจากตอนอื่นอย่างชัดเจน ในแง่ที่กวีพยายามแทรกคำสอนหลักพุทธธรรมเรื่องนิพพาน สังสารวัฏ ไตรลักษณ์ และกิเลสกรรมซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาทเพื่อการสอนแก่ผู้อ่าน

กวีเน้นเรื่องการเวียนว่ายในสังสารวัฏและทางไปสู่นิพพานเพื่อข้ามพ้นวัฏสงสาร เช่น ตอนที่พระรามชักชวนนางสีดาให้ติดตามตน และตอนที่ฤๅษีการิหาวาสสอนพระราม “ไม่ควรอันเช่นกรรมผล กุศลอกุศล ลำบากเกี่ยวพันจากเดิม ๗ บังเกิดกาลกอบปรด้วยสุข แล้วบังเกิดทุกข์ ไม่อาจจะหลีกพ้นเลย ๗ จนกว่าได้ถึงนิพพานเป็นที่จบสิ้น นั้นเองจึงสลาย หลุดพ้นขรามรณ” ( รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 11 - 12 )

<sup>6</sup> ตัวอย่างเรื่องรามเกียรติ์ที่ยกมาในบทความทั้งหมด ผู้เขียนแปลจากภาษาเขมรเป็นภาษาไทยเพื่อความสะดวกแก่ผู้อ่าน

กวียังให้ความสำคัญกับคำสอนเรื่องไตรลักษณ์คือสามัญลักษณะโดยเฉพาะเรื่องอนิจจังซึ่งอยู่ในคำสอนของนางโกเกสรีว่า

นางบัณฑิตว่าไฉนบุตรที่ติงกำหนด สรรพสิ่งทั้งตัวมนุษย์มอง ฯ ไม่เคยจะถึงข้าม หลีกออกไป  
ให้รับ ความทุกข์ไม่เคยได้ ฯ ขาดิขรามรณามี ขาดิเกิดได้ เป็นรูปจาเรญองค์ ฯ ไม่พ้นเลย  
ถึงชรา แก่จากมรณา ตามความสภาพความตายนั้น ฯ ดังเช่นผลบุปผาทั้งปวงตุมผลจากก้าน  
ซ้อนกลีบ บุปผาฯ ซึ่งบานแรงโรยเกสร เต็มกลิ่น พลันกลายเป็นบาปบางคนทา ฯ ลูกอ่อนโผล่  
ออกจากก้นมัน ผลอ่อนจัดห้ามแล้วสุกเที่ยงแท้ ฯ พลันหลุดออกจากก้น ดูกว่าเนคัสตร์  
ทั้งปวง อยู่ในบ่วงวิฎฎพศดาน ฯ เด็กหนุ่มกลางคนแก่ตายมี เป็นที่สุด สำเร็จสำหรับสรรพ  
สิ่งฯ รูปทรงรับกรรมผูกเวรยิ่งกังวล ดุจกลดคัมภีรพหามหันตซึ่งสมุทร ฯ ถึงแม้พระบาทศรณ  
มีพระชนม์กำหนดหนึ่งแสนโกฏิกัลป์ตั้งปรารถนาฯ ครั้นต่อมาแสนโกฏิกัลป์ครบ ไม่อาจ  
ต้านทาน ส่วนถึงด้วยความมรณาฯ ไฉนบุตรจอมขวัญมารดา อันชาติชรา มรณเป็นสำหรับ  
ทุกรุบเอย ฯ

( รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 41 - 43 )

ถ้าหากว่ากวีจะกำหนดให้พระรามหรืออุษีภรตราชเป็นผู้สอนเรื่องวิฎฎะ  
3 ก็จะสมจริงมากกว่าที่จะให้นางโกเกสรีซึ่งมีมัจฉาทิฐีเป็นผู้สอน แต่กวีไม่ได้สนใจ  
ความสมจริงในข้อนี้ จึงยังทำให้เห็นเจตนาของกวีอย่างชัดเจนว่าต้องการเพียงสอด  
แทรกคำสอนโดยใช้ตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่องเป็นอุทาหรณ์ลักษณะเดียวกับการ  
เทศน์

นอกจากนี้กวียังแทรกคำสอนเรื่องกรรมที่เป็นกุศลมูลหรืออกุศลมูล ได้แก่  
อโลภะ อโทสะ อโมหะ และโลภะ โทสะ โมหะ อันก่อให้เกิดวิบากกรรมหรือผล  
ทำให้เกิดดวงจรสังสารวัฏ ผู้ละอกุศลมูลได้หมายถึงเห็นอริยสัจ 4 คือการเห็นทางไปสู่  
นิพพาน ดังเช่นที่กฤษณ์สรรเสริญพระภรตว่าเป็นคนดีดำเนินถูกทางไปสู่อริยสัจ  
"...ปราศจากละทิ้งความโลภ ฉันทาโมหะภัยทั้งปวงฯ มีคำสัตย์จริงแท้ไม่นอกจิต  
เดินตามด้วยครรลอง พระธรรมอริยสัจทั้งหลายฯ" (รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 67)

ขณะที่ทศกัณฐ์ตัวละครฝ่ายร้ายจะถูกดำเนินที่มี "โมหะ"

เหตุด้วยอำนาจความโมหา ฯ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 3 หน้า 37)

ฉวยโอกาสขโมยสิริจาริตน์ที่รัก โมหะล้นพ้น ไม่คิดติเตียนนินทาฯ" (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6  
หน้า 23)

เพราะทศมขมารโมหะมิจจาโมหะโจรจิต ภัยอันตรายประหารฯ (รามเกียรติ์ เล่มที่ 8 หน้า 42)

#### 1.4 ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม

สังคมชาวพุทธมีความเชื่อพื้นฐานเรื่องกฎแห่งกรรม เวรกรรมจึงเป็นความคิดสำคัญที่กวีสะท้อนผ่านคำพูดของตัวละครว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของเวรกรรมที่เคยทำมาก่อน ถ้าทำดีก็จะได้ผลตอบแทน ถ้าทำชั่วก็จะได้รับวิบากกรรมที่ไม่ดีตอบแทน การเสวยผลวิบากเป็นคำที่กวีใช้อธิบายเหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในเรื่อง เช่นการที่พระรามต้องถูกเนรเทศ ฤๅษีภาริทวาชก็กล่าวว่าเป็นเรื่องของอกุศลกรรม ตอนที่พระลักษมณ์ทั้งนางสีดาไปตามหาพระราม กวีอธิบายสาเหตุการกระทำของพระลักษมณ์ว่าเป็นเรื่องเวรกรรมที่จะทำให้เกิดการพลัดพรากกัน "พระลักษมณ์ไม่มองใสบัญญา เหตุกรรมจะมาแสดง พระองค์ย่อมมีเวรฯ" (รามเกียรติ์ เล่มที่ 3 หน้า 44)

ความเชื่อเรื่องเวรกรรมของกวีทำให้เกิดเป็นชนบทการคร่ำครวญยามตัวละครต้องพลัดพรากกันว่าคงเพราะได้ทำกรรมพรากคู่ผู้อื่นมาก่อน เช่น พระรามครวญว่า " โอ้คงมีเวร พี่กับน้องเสมอนิรันดร์ พรากคู่เขาให้พลัดอันตรายสูญด้วยหายสิ้นฯ จึงมาถึงเรานั้น พรากสนองด้วยสองคน อันตรายสูญสิ้น ตอนนี้อยู่ไม่เห็นน้องด้วยเลยนา ฯ" (รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 24)

เรื่องเวรกรรมยังเป็นเหตุผลอันชอบธรรมให้พระรามสังหารพาลี รามายณะฉบับวาลมิกิ พระรามอ้างถึงหลักธรรมะ อรรถะ และกามะของฮินดูว่าพาลีเป็นคนบาปในการชิงภรรยาของน้องชายซึ่งเปรียบดังลูกสะใภ้ กษัตริย์จึงต้องทำหน้าที่กำจัดคนบาป(N. Raghunathan 1982 : 2 : 210 - 211) เมื่อกวีเล่าเรื่องนี้ในสังคมชาวพุทธ จึงปรับเปลี่ยนเหตุผลด้วยการอ้างถึงเรื่องของเวรกรรมว่าพาลีได้ก่อกรรมมาก่อนด้วยการชิงนางดารามาเป็นมเหสีแทนที่จะยกนางให้กับสุริพิ และพาลียังสาบานว่าถ้าชิงนางดาราไป ก็ขอให้ตายด้วยศรพระนารายณ์ พาลีจึงต้องตายตามเวรกรรมที่ตนก่อไว้ ดังว่า "เอ็งสิ้นคำสัตย์สัตยา มาเอาดารา เทวี่เป็นภริยาเองฯ เวรานเวรแต่เดิม มาประหารผลาญเอง ให้ลูด้วยศรพรหมมาสฯ" ( รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 44) และนางดาราภิยอมรับชะตากรรมนี้ว่า "บาปเวรก่อนพระคณนี้ หมคสิ้นชนมชาติอยู่ ท่ามกลางทางอ้างว้างทุกลม ฯ"(รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 48)

### 1.5 ความเชื่อเรื่องจักรวาลไตรภูมิ

ระบบจักรวาลที่เป็นความคิดทางพุทธปรากฏในพระไตรปิฎกกล่าวถึงภูมิ 4 หรือ ภูมิ 31 เพื่อแสดงระดับชีวิต โดยกล่าวถึงภูมิมนุษย์ถึงอรูปภูมิ ส่วนในทิพเนกกายแสดงที่ไปเกิดของสัตว์ว่ามี 5 ภูมิ คือ นิรยะ ตีรจฉานโยนิ เปตติวิสัย มนุษย์ และเทพ ในอรรถกถา อิติวุตตกะ รวมอสูรในเปตติวิสัยด้วย ภูมิทั้ง 31 อาจจัดเป็น ภูมิ 4 หรือ ภูมิ 3 ก็ได้ คือเป็น อบายภูมิ กามสุคติภูมิ รูปาวจรภูมิ และอรูปาวจรภูมิ ถ้าจัดเป็นภูมิ 3 ได้แก่ กามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ และอรูปาวจรภูมิ (พระธรรมปิฎก 2542 : 273)

แนวคิดเรื่องจักรวาลแบบไตรภูมิเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วในบริเวณประเทศไทย และ เขมร<sup>7</sup> เรื่องรามเกียรติ์ กวีอ้างถึงภูมิต่างๆ ในไตรภูมิอยู่หลายตอน โดยเฉพาะฉกามาพจรซึ่งเป็นสวรรค์ 6 ชั้น ประกอบด้วย ประณีมิตวสวัตตี นิมมานนรติ ดุสิต ยามา ดาวดึงส์หรือไตรตรึงษ์ และจตุมหาราชิกา เช่น ตอนศึกทพพิ เทวดาในฉกามาพจรว่ายินดีที่พาลีเอาชนะทพพิได้

เห็นแจ่มชัดแสดงวามร ทวทั้งสวรรค์ปร-นิมิตนิมานนรติ ฯ ดุสิตยามาสวรรค์ศรี  
ไตรตรึงษ์ถึงที่ จาตุมหาราชิกาฯ สยบแสงทั้งองค์เทวดา ทั้งฉกามา ไพร่ฝน  
ด้วยดอกไม้อัศจรรย์สาต ฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 4 หน้า 60)

ไตรตรึงษ์หรือดาวดึงส์ซึ่งเป็นชั้นที่ประทับของพระอินทร์ก็ได้รับการนำมากล่าวอ้างหลายครั้ง เช่น กวีเปรียบเทียบเสียงศรพระรามว่าดังราวจะพลิกคว่ำสวรรค์ชั้นไตรตรึงษ์ “พระแสงธวัชจักรศรศักดิ์ สรรพพรอันมหา เสียงลั่นที่อากาศก้อง ฯ เหมือนแสนอัสนีพร้อมด้วย สะเทือนกึกก้อง สะท้านพิมานสวรรค์ซึ่ง ฯ เสียงสุเมรุราชดังอื้ออึง ดุจะพลิกไตรตรึงษ์ คว่ำราวแล้วหงายปถพี ฯ” (รามเกียรติ์ เล่ม

<sup>7</sup> ประเทศไทยมีเรื่องไตรภูมิพระร่วง ผู้แต่งคือพญาลิไทยแห่งสุโขทัย แต่งขึ้นประมาณ พ.ศ. 1888 ส่วนไตรภูมิที่เขียนเป็นภาษาเขมร ประวัติหนังสือไม่ปรากฏทั้งผู้แต่งและสมัยที่แต่ง ที่มาของคัมภีร์นี้พบในหอสมุดแห่งชาติ ประเทศไทย กรมศิลปากรในประเทศไทยมอบหมายให้ นายอำเภอ สำโท นักภาษาโบราณ งานบริการหนังสือภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ อ่านและแปลข้อความจากฉบับภาษาเขมรออกมาเป็นอักษรไทยและภาษาไทย พิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2530 ต่อมา ม. ตราเน นักวิชาการเขมรจึงได้รวบรวมขึ้นพิมพ์เป็นภาษาเขมร ในปี พ.ศ. 2539

ที่ 8 หน้า 33) และก็เปรียบเทียบปราสาทของท้าวชนกเหมือนปราสาทในไตรปิฎก ดังคำว่า "พระบาทชนกราชยินดี พระทศกรจร บรมบพิตรเสด็จถึง ฯ เสด็จจากปราสาทมาสซึ่งมณฑล ประเสริฐนิรมล สถานแห่งไตรปิฎก" (รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 หน้า 16)

นอกจากนี้ป้าทิมพานต์ในไตรภูมิยังเป็นฉากสำคัญของเรื่องรามเกียรติ์ กวีเขมรเปลี่ยนชื่อภูเขาเขมเหธรบรรพตในเรื่องรามายณะฉบับบาลีซึ่งเป็นภูเขาที่พระรามตั้งค่ายก่อนยกทัพไปลงกากลายเป็นคันทมาทน์ตามชื่อภูเขาสำคัญในป้าทิมพานต์ ดังว่า "เสร็จเสด็จถึงคันทมาทน์บรรพตท้ออันบวร ประเสริฐพิเศษมีชัยฯ เสด็จตั้งทัพอยู่ข้างบน สถานนั้นยังประไพ ประกอบด้วยผลามีย" (รามเกียรติ์ เล่มที่ 6 หน้า 3)

แนวคิดเหล่านี้มาจากพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่เข้ามาเจริญรุ่งเรืองอยู่ในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 กลายเป็นป้าหลอมทางวัฒนธรรมซึ่งสะท้อนอยู่ในวรรณคดีของแต่ละประเทศในภูมิภาคนี้

## 1.6 บทบาทของพระอินทร์

พระอินทร์เป็นเทวดาที่มีในศาสนาพุทธและพราหมณ์ ในศาสนาพราหมณ์นั้น ฐานะของพระอินทร์ไม่โดดเด่นในยุคหลัง ส่วนในวรรณคดีพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะวรรณคดีชาดกของเถรวาทมักมีพระอินทร์ลงมาช่วยผู้มีบุญ

พระอินทร์ในเรื่องนี้หลายตอนมีบทบาทเหมือนพระอินทร์ตามความคิดในพระพุทธศาสนา เช่น ตอนพระภรตไปตามพระรามกลับมาครองเมือง ในรามายณะฉบับบาลี กุศิการ์ท้าวทำพิธีเชิญพระวิศวกรรม และเทวดาองค์อื่นๆ ส่งของทิพย์จากสวรรค์มาให้แก่กองทัพของพระภรต แต่ในรามเกียรติ์ เล่มที่ 2 พระอินทร์กลับเป็นผู้ลงมาเนรมิตที่พักอาศัยให้แก่พระภรตและกองทัพ ดังคำว่า

เสียงอึกก็ไปถึงพระอินทราธิบดีใหญ่รินทร์ ครัสต์ชุมชุมนิมมาน ฯ ให้  
เตล้าเทวบุตรเทวดา ทั้งเทพกัญญา ลงมาพบประชุมเนรมิตฯ เกทาส์แคว  
ครบเครื่องสถานสถิต ล้วนรัตนวิจิตร ประไพพระวิษณุกรรมสร้างฯ

( รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 70)

ในรามเกียรติ์ เล่มที่ 5 พาลิตายด้วยศรพระราม พระอินทร์ทำหน้าที่เหมือนพระอินทร์ในชาดกทางพระพุทธศาสนาอีกครั้งด้วยการทำหน้าที่สอดส่องดูแลผู้ที่เดือดร้อน เมื่อพาลิตายอย่างกล้าหาญ พระอินทร์จึงมารับไปเป็นเทวดา และยังอำนวยพรให้บรรลุปิธิญาณอีกด้วย

พระอินทร์นรินทร์เสด็จเปิด ทิพยจักรขุนยก กระพุ่มอัญชลีสลุตติ ฯ  
ทรงสังข์และน้ำคนชาเหาะมายังพาลี ทรงหลั่งด้วยน้ำเมตตา ฯ ให้พร  
บรรลุลูกพา-ลีถึงสวรรค์ มาเกิดพิมานทิพย์แสง ฯ ฤทธิพฤทธิพรตศีลแสง  
พิริจนถึงจบ ประโยชน์มาสังสการัน ฯ ให้ลูโมกษะมุนีโรธ สดุดีให้โพ  
ธิญาณพิภพศาสตรโศย ฯ

( รามเกียรติ์ เล่มที่ 5 หน้า 49 -50)

## 2. อิทธิพลพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

แม้ว่าพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทจะเป็นศาสนาหลักในประเทศเขมรตั้งแต่สมัยกลางถึงสมัยปัจจุบัน แต่แนวคิดฝ่ายมหายานที่รุ่งเรืองตั้งแต่สมัยพระนครยังคงสะท้อนอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์ ดังนี้

### 2.1 พระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าในฝ่ายมหายาน

#### - พระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าในฝ่ายมหายานผู้ทรงความกรุณา

มหายานมีหลากหลายนิกายและแพร่หลายในหลายประเทศ<sup>๑</sup> โดยทั่วไปพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าในฝ่ายมหายานเน้นไปที่พระมหากรุณาธิคุณว่าสำคัญที่สุด เพราะช่วยให้สัตว์โลกได้รับธรรม (จันทร์ชนันท์ สิงห์ทัด 2537 : 92) พระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าในฝ่ายมหายานที่มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์เขมร ได้

<sup>๑</sup> เช่นในประเทศอินเดีย มีสำนักมหายิมิกะและโยคจาจระ ในประเทศจีน มีสำนักสังฆธรรม ปุณฺณทริกะ สุขาวดี และเซ็น อาจารย์นาคทรวงศ์ตั้งสำนักมหายิมิกะในพุทธศตวรรษที่ 7 อธิบายเรื่องของศุนยตาในแนวของตรรกวิทยา ขณะที่สำนักต่อมาได้แก่สำนักโยคจาจระ อาจารย์ยอสังค์ก่อตั้งสำนักนี้ขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 9 อธิบายเรื่องศุนยตาในแนวของจิต มีการแบ่งรูปกายพระพุทธเจ้าเป็นตรีกาย ได้แก่ พระธรรมกาย สัมโภคกาย และนิรมานกาย ส่วนมหายานบางสายก็นำเอาพิธีกรรมแบบพราหมณ์มารวมทำให้เกิดเป็นนิกายมนตรยาน นิกายนี้สันนิษฐานว่าคงเกิดไม่เกินพุทธศตวรรษที่ 7 แต่ประกาศตนอย่างชัดเจนในพุทธศตวรรษที่ 10 ดู ประวัติและปรัชญาของนิกายต่าง ๆ ใน เสถียร โพธิ์นันทะ. ปรัชญามหายาน. พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2510.

แก่ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าโฆษชัยคุรุไวฑูรย์ประภาซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ให้สร้างรูปปฏิมาถวายพระราชบิดา (ทองสิบลี ศุภะมาร์ค, ผู้แปล 2514 : 80) พระพุทธเจ้าโฆษชัยคุรุไวฑูรย์ประภาเป็นที่นับถือในธิเบตว่ามีบารมีในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ (เสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป 2514 : 341) ส่วนพระอวโลกิเตศวรเป็นพระโพธิสัตว์ที่เกิดมาจากพระธยานิพุทธอมิตาภะซึ่งเป็นผู้มีความกรุณาต่อสัตว์โลก

ในเรื่องรามเกียรติ์ ฤๅษีการิทวาชสรรเสริญบารมีของพระรามว่าเพียงได้พบพระรามดูว่าตนได้ยารักษาโรค และทำให้บาปเวรหมดสิ้น บารมีของพระรามจึงได้รับการเปรียบเทียบกับพระพุทธเจ้าโฆษชัยคุรุไวฑูรย์ประภา พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระธยานิพุทธอมิตาภะของฝ่ายมหายาน ดังบทที่ว่า

เห็นพระโพธิสัตว์สูงส่ง ปลายปลั้มหยกย กิณคิปรัดยั้งนักข จูบบุรุษหนึ่งมีความ  
เจ็บป่วยจวนจะสิ้น ชีวิตจะถึงมรณาย เห็นพระองค์ดูเห็นแพทยา เอาโอสถทิพย์  
เทพพนมลงเสาะหะกาย ถ้ามัวปฐมาจริง เตะเข้าได้ ประสพพุทธานุภาพสูงส่งฯ  
ทั้งหมดบาปนั้นส่วนภัย ตัวข้าหมดภัย เวรานุเวรสิ้นสนองฯ ถึงบาปแต่ก่อนที่คอย  
ผูกพัน หลายชั้นหลุดพ้น ไม่อาจจะสนองซึ่งเวรฯ

(รามเกียรติ์ เล่มที่ 2 หน้า 9-10)

บารมีของเรื่องพระรามในรามายณะฉบับบาลมิกิ ภาคอุตรภาคศัพท์กล่าวว่เรื่องรามายณะมีคุณวิเศษใครได้อ่านได้ฟังก็สามารล้างบาปได้ มีชีวิตยืนยาว คิดสิ่งใดได้สมปรารถนา ละโลกนี้แล้วก็ได้ไปสุพรหมโลก (N. Raghunathan 1982 : 3 : 628) แนวคิดเรื่องบารมีของพระรามในฝ่ายฮินดูนี้ได้รับการปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นบารมีของพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานแทน

#### -พระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าในฝ่ายมหายานผู้แสดงฤทธิ์อำนาจ

นิกายมนตรยานเป็นนิกายหนึ่งในมหายานที่มีรูปเทพ พระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าแสดงฤทธิ์อำนาจในการกตขี่เทพของฮินดู (เสฐียร โพธิ์นันทะ 2511 : 275) พระคเณศเป็นเทพแห่งการชนะอุปสรรคของฮินดู ในขณะที่ฝ่ายมหายานในธิเบตพระคเณศรู้จักกันในฐานะปิศาจของฮินดูนามวินายกะ เป็นศัตรูของคุณธรรมและไม่ได้รับความนับถือจากพุทธฝ่ายมหายานในธิเบต (Alice Getty 1971 : 42) ดังนั้นจึง

เกิดการสร้างรูปของบรรดาเทพและพระโพธิสัตว์ทางฝ่ายมหายาน เช่น วิฆนานตะกะ (เทพผู้ชนะอุปสรรคของมหายาน) พระมหากาละ(ทวารบาล) พระโพธิสัตว์มัญชุศรี (เทพแห่งปัญญา) เทพพิภรณศวรี (ผู้ปราบการระบาดของโรค) เหยียบบนองค์ของพระคเณศเพื่อแสดงว่าพระพุทธศาสนามีชัยเหนือศาสนาฮินดู (Alice Getty 1971 : 44 -45)

ในรามเกียรติ์ เล่มที่ 8 มีเรื่องแทรกปรากฏเฉพาะในรามเกียรติ์เขมรที่แตกต่างจากฉบับของประเทศอื่นๆและแตกต่างจากฉบับอื่นๆในเขมรด้วย ได้แก่ ตอนองคตกคตพระคเณศซึ่งเป็นเทพหลักเมืองลงกา ว่า "องคตประยูทธิไม่ย่อท้อ จับังค์คเณศ กตที่ค้อยแน่นแล้วว่า ฯ ไอ้เอ็งคเณศโมหา พญานี้่นา ข้าผลาญ ตอนนี้ก็มรณ ฯ" (รามเกียรติ์ เล่มที่ 8 หน้า48)

ในศิลปะเขมรพบการสร้างรูปเคารพพระคเณศตั้งแต่สมัยก่อนเมืองพระนคร และสมัยเมืองพระนคร ( จีริสสา คชาชีวะ 2527 : 68 ) นอกจากนี้ยังมีการเคารพพระคเณศเป็นเทวดาประจำเมือง ศาลตั้งอยู่ที่จังหวัดเสียมราฐ ( อมตา 1991 : 3) การที่พระคเณศซึ่งเป็นที่นับถือของคนเขมรส่วนใหญ่กลับถูกองคตเหยียดหยามในเรื่องรามเกียรติ์ น่าจะเป็นแนวคิดที่กวีได้มาจากคติฝ่ายมหายานนิกาย มนตรยาน ในที่นี้กวีดัดแปลงเรื่องให้องคตเป็นตัวแทนเทพฝ่ายมหายานเอาชนะพระคเณศซึ่งเป็นเทพฝ่ายฮินดู

## 2.2 ความคิดเรื่องพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ในพุทธเกษตรหรือ วิสุทธิภูมิ<sup>9</sup>

พุทธเกษตรหรือวิสุทธิภูมิอุปมาเป็นดินแดนที่มีพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าจำนวนมากนับไม่ถ้วนซึ่งเปรียบเสมือนเม็ดทรายในท้องน้ำ ท่านเหล่านั้นอุบัติขึ้นเพื่อแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต(สุมาลี มหณรงค์ชัย 2546 : 34) มีการกล่าวถึงจำนวนพระพุทธเจ้าจำนวนมากภายในคัมภีร์ฝ่ายมหายานหลายเล่ม เช่นในสัทธรรมปุณฑริกสูตร ความว่า

<sup>9</sup> พุทธเกษตรเป็นทั้งตมามราวสวรรค์ ผู้มาเกิดในพุทธเกษตรอยู่เหนือกรรม ไม่ต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏ สามารถใช้ชีวิตอยู่ที่พุทธเกษตรจนกว่าจะหลุดพ้น เมื่อใดหลุดพ้นแล้วก็สามารถอธิษฐานจิตกลับลงมาช่วยเหลือเวไนยสัตว์ได้อีก ถือเป็นแดนระหว่างโลกกับนิพพาน (สุมาลี มหณรงค์ชัย 2546: 34)

“...พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในทุกสารทศ ทุกหนแห่ง มีจำนวนดุจดั่งเม็ดทรายในคงคาที่...” (สังฆธรรมปุนทริกสูตร : 59)

ฝ่ายมหายานเชื่อว่าพระพุทธเจ้าหลายองค์สถิตหรือดำรงอยู่ได้ในเวลาเดียวกัน ส่วนเถรวาทถือว่าในพุทธกาลจะมีพระพุทธเจ้าอยู่เพียงพระองค์เดียว นอกจากนี้มหายานยังเชื่อว่าพระพุทธเจ้าอุบัติตลอดเวลา ขณะที่เถรวาทถือว่าพระพุทธเจ้าประสูติในเวลาหนึ่งๆ หลังจากนั้นจะเป็นช่วงว่างเว้นจากการมีพระพุทธเจ้ามาอุบัติบนโลก(สุมาลี มหณรงค์ชัย 2546 : 34) จากความเชื่อของมหายานว่ามีพระพุทธเจ้าหลายพระองค์นี้เองทำให้เป็นสำนวนอุปมาว่าพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากดั่งเม็ดทราย

ในรามเกียรติ์ เล่มที่ 8 ตอนองคตนำราชสาส์นของพระรามไปลงกา และได้สรรเสริญคุณมารดา บทดังกล่าวอ้างอิงจำนวนพระพุทธเจ้าว่า “แม้พระพุทธตรัสรู้มากมายเหมือนด้วยเม็ดทราย ไม่พันด้วยจับปฏิสนธิฯ ล้วนสรรเสริญพระมารดาคุณหนัก เรียกพระมาตุคุณ วิเศษไม่มีอะไรเปรียบเลยฯ” (รามเกียรติ์ เล่มที่ 8 หน้า 62 - 63) การอุปมาจำนวนพระพุทธเจ้าในเรื่องตรงกับสำนวนการเปรียบในฝ่ายของมหายานว่าพระพุทธเจ้ามีเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นอิทธิพลความเชื่อในฝ่ายมหายานด้วยเช่นกัน

### บทสรุป

จากการศึกษาอิทธิพลพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่อง ผู้เขียนพบว่าพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีอิทธิพลต่อความเชื่อของกวีมากกว่าฝ่ายมหายาน ภาพสะท้อนนี้อยู่ในเรื่องหลักปรัชญาคำสอน ความเชื่อพื้นฐานในสังคมชาวพุทธเช่นเรื่องกรรม และการอ้างอิงเรื่องจักรวาลไตรภูมิ เป็นต้น ส่วนแนวคิดฝ่ายมหายานที่ปรากฏในเรื่องมีเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์และพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ก็มีส่วนสร้างสรรค์รามเกียรติ์ เล่มที่ 1 -10 ด้วยเช่นกัน ภาพพระโพธิสัตว์ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานกลายเป็นต้นแบบของตัวละครในเรื่องดังอธิบายไว้แล้วข้างต้น

นอกจากนี้การศึกษาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์ เล่มที่ 1 - 10 ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกวีและสังคมว่ามีอิทธิพลต่อกัน สังคมของกวีมีส่วนให้กวีปรับเปลี่ยนเรื่องเล่าจากคติฮินดูมาสู่ความเข้าใจของ

สังคมชาวพุทธ รวมถึงข้อมูลที่สะท้อนความเชื่อในลัทธิพุทธศาสนาที่แตกต่างกันระหว่างรามเกียรติ์ เล่มที่ 1-2 และ เล่มที่ 8 และน้ำเสียง (Tone) ของกวีผู้เล่าที่สอดคล้องกับการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อทำให้รามเกียรติ์เป็นวรรณคดีคำสอนเฉพาะตอนพระรามถูกเนรเทศไปจิตร์กูฏบรรพต แนวคิดของเรื่องในเล่มที่ 2 นี้แตกต่างกับแนวคิดรวมในรามเกียรติ์ทั้ง 10 เล่ม ซึ่งมุ่งแสดงวีรกรรมของพระรามเป็นหลัก ข้อมูลเหล่านี้ช่วยชี้ให้เห็นร่องรอยว่า รามเกียรติ์ทั้ง 10 เล่มไม่น่าจะเป็นผลงานของกวีเพียงคนเดียวดังที่มีผู้เสนอข้อสรุปไว้แต่เดิม

#### บรรณานุกรม

##### ภาษาไทย

- กมลเศวต ภัฏฐาจารย์. (2547). ศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรขอม. เรียบเรียงโดย หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จันทร์ขันธ์ สึงหัตถ์. (2531). "การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องนิพพาน ในวิสุทธิมรรค และลัทธิเต๋าธรรม." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิรัสสา คชาชีวะ. (2531). "คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวร์ที่พบในประเทศไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- โจวคำกาน. (2543). บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของจีนละ. แปลโดย เฉลิม ยงบุญเกิด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, ผู้แปล. (2525). สัทธรรมปุณฑริกสูตร. กรุงเทพฯ : บริษัทประยูรวงศ์ จำกัด (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระมหาบุญมา มหาวิโร ).
- แซนเดอร์, เดวิด. (2546). ประวัติศาสตร์กัมพูชา. บรรณาธิการแปลโดย พรรณงาม เจ้าธรรมสาร. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ทองสิม สุกะมาร์ค, ผู้แปล. (2514). พระพุทธศาสนาในกัมพูชา. พระนคร : สภาวิจัยแห่งชาติ
- บรรจบ พันธุเมธา. (2517). พจนานุกรมเขมร - ไทย ฉบับทุนพระยาอนุชาธิราช.

เล่ม 1. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์.

ประพจน์ อ้าววิรุฬหกการ. (2523). "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระโพธิสัตว์ใน  
คัมภีร์เถรวาทและคัมภีร์มหายาน." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาค  
วิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต). ( 2542). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม.  
กรุงเทพฯ : บริษัทสื่อตะวันออก จำกัด.

สมพร สิงโต. (2520). ความสัมพันธ์ระหว่างรามายณะของวาลมิกีและรามเกียรติ์พระ  
ราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). พุทธศาสนมหายาน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม.

สุนทร ณ รังสี. (2541). พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป. (2514). ลัทธิของเพื่อน. พระนคร : สำนักพิมพ์  
คลังวิทยา.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2510). ปรัชญามหายาน. พระนคร : โรงพิมพ์หมางกูราช  
วิทยาลัย.

อุไรศรี วรตะริน. (2542). จารึกนครวัดสมัยหลังพระนคร ค.ศ. 1566 - ค.ศ. 1747.  
กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์.

#### ภาษาเขมร

เรื่องรามเกียรติ์. (2539). ภาณุเพญ : พุทธสาสนาบัณฑิตย.

อมตา. (1991). ประวัติอันศักดิ์สิทธิ์แห่งประเทศเขมร. ภาณุเพญ : อมตา.

#### ภาษาอังกฤษ

Getty, Alice. (1971). *Ganesa*. New Delhi : Mehta Offset Works.

Jacob, Judith M. (1996). *The Traditional Literature of Cambodia:*

*A Preliminary Guide*. New York : Oxford University Press Inc.

Raghuathan, N., trans. (1981). *Srimad Valmiki Ramayana*. Vol. 1-3.

Vighneswara : Publishing House .

#### ภาษาฝรั่งเศส

Martini, François. (1978). *La Gloire de Rāma Rāmakerti Rāmāyana*  
*Cambodgien*. Paris : Les Belles lettres.

Pou, Saveros. trans. and commented. (1977). *Rāmakerti* [ XVI<sup>e</sup> – XVII<sup>e</sup> Siècles ]. Vol. CX. Paris : École Française d'Extrême – Orient.

\_\_\_\_\_. (1977). *Etudes sur le Rāmakerti* [ XVI<sup>e</sup> – XVII<sup>e</sup> Siècles ]. Vol. CXI. Paris : École Française d'Extrême – Orient.

บทคัดย่อ

**อิทธิพลพระพุทธศาสนาในวรรณคดีมรดก  
ของราชอาณาจักรกัมพูชา : รามเกียรติ์**

รามเกียรติ์ เล่มที่ 1-10 (อ่านเรียกเกร็ด) หรือ รามายณะฉบับเขมร รวบรวม และจัดพิมพ์โดยสถาบันพุทธศาสนบัณฑิต พนมเปญ เป็นฉบับลายลักษณ์อักษรที่สุดใน วรรณคดีเขมร สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 21-23 แม้ว่ายุคกลางของ ประเทศเขมร พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทจะเข้ามามีอิทธิพลแล้ว แต่ลัทธิมหายานที่มี มาแต่เดิมก็ยังคงหยั่งรากลึกในวัฒนธรรมเขมร โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานนำไปสู่การปรับเปลี่ยนเล่าเรื่องของพระรามในสังคมเขมร นอกจากนี้ต้นแบบของพระโพธิสัตว์ผู้มีฤทธิ์ในฝ่ายมหายานยังได้รับการปรับมาใช้ ในเรื่องละครอีกด้วย

**Abstract****The Influence of Buddhism in Khmer Classical  
Literature : Remker**

*Remker volumers 1-10* (pronounced Riemkee) or *Rāmāyana Khmer version*, edited by Bouddhique Phnompenh Institute, was the earliest written Khmer literature dating from the 21<sup>st</sup>-23<sup>rd</sup> centuries B.E. Although the Khmer Mediaeval Period was primarily dominated by Theravādic Sect, Remker's adaptation reflected the influence of both the Theravādic and Mahāyāna Sects, the latter being the first one deeply rooted in Khmer Culture. Beliefs in Bodhisattva of both the Theravādic and Mahāyāna Sects led to the adaptation of the story of Rām in Khmer society. Moreover, the mighty Bodhisattva of the Mahāyāna Sect was also the prototype of certain characters in the story.